

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАГІСТРІВ ТЕХНІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

УДК 378.126 (477)

І. Р. Михайлюк

Нові соціально-економічні та суспільно-політичні умови в Україні вимагають кардинальних змін у підходах до професійно-педагогічної підготовки фахівців, що мають освітньо-кваліфікаційний рівень магістр. Насамперед це стосується підвищення якості їх психолого-педагогічної підготовки у галузі інженерної освіти внаслідок прискорення науково-технічного прогресу, швидкої зміни поколінь техніки і технологій. Сьогодні недостатньо уваги приділяється дослідженню проблеми формування професійно-педагогічної компетенції викладачів вищої технічної школи, оскільки велике навчальне навантаження практично не залишає часу для необхідної психолого-педагогічної освіти. Як результат, спостерігаємо таку картину: кращих студентів (з числа магістрів) залишають для викладацької діяльності на своїх кафедрах викладачами фахових нормативних курсів. У цьому разі говорити про належний рівень сформованості готовності до педагогічної діяльності у магістрів вищих технічних навчальних закладів (ВТНЗ) можна лише умовно.

Відзначимо, що питання професіоналізації в сучасній вищій школі в контексті підготовки її випускників до викладацької діяльності частково вивчалися науковцями (І. А. Зязюн, В. І. Луговий, С. В. Капітанець, В. А. Козаков). Дослідники (С. У. Гончаренко, О. В. Глузман, В. Г. Кремень, О. М. Пехота, С. О. Сисоєва, В. А. Семиченко та ін.) акцентують увагу на необхідності внесення змін у професійній підготовці педагогічних кадрів ВТНЗ відповідно до змін в освітніх парадигмах загалом. Однак, проблеми якості підготовки, її завдання і шляхи досягнення необхідного рівня готовності майбутніх магістрів ВТНЗ до педагогічної діяльності, виявлення умов, які

забезпечують її ефективність, залишаються недостатньо дослідженими на сучасному етапі. Ці аргументи стали основними при написанні статті.

Отже, мета статті – виокремити педагогічні умови, які сприяють формуванню готовності магістрів ВТНЗ до педагогічної діяльності, та на їх основі розробити модель.

Сьогодні можна констатувати, що становлення і розвиток інституту магістратури як новітньої форми професійної підготовки викладачів вітчизняних вищих навчальних закладів потребує суттєвого вдосконалення науково-методичного забезпечення. Як зазначає О. І. Гура, “якщо система професійної підготовки вчителів, незважаючи на всі новоутворення і зміни, забезпечується вищими педагогічними навчальними закладами освіти II-IV рівня акредитації, то система підготовки викладачів вищих навчальних закладів не задовольняє сучасних потреб суспільства: у більшості науково-педагогічних працівників вищої школи відсутня психолого-педагогічна освіта, яка значною мірою визначає успішність реалізації всіх функцій педагогічної діяльності” [2, с. 3]. Отже, під час дослідження практичних аспектів формування готовності магістрів ВТНЗ до педагогічної діяльності перед нами постала необхідність виокремити та ввести у навчально-виховний процес вищої технічної школи педагогічні умови, які підвищать ефективність діяльності у зазначеному напрямку. Вважаємо, що це посилить ефективність професійної підготовки, забезпечить безперервність освітнього процесу у ВТНЗ, актуалізує усвідомлення магістрантом свого професійного розвитку, встановить зворотний зв'язок між суб'єктами освітнього простору.

Під науковим терміном “*педагогічні умови*” розуміємо взаємопов'язану сукупність внутрішніх і зовнішніх параметрів, які забезпечують високу результативність процесу формування у майбутніх магістрів усіх компонентів готовності до педагогічної діяльності. Зазначимо, що педагогічні умови були визначені нами, виходячи із теоретичних та практичних основ організації навчально-виховного процесу у ВТНЗ. Зокрема, педагогічні умови виокремлено таким чином, щоб вони максимально впливали на всі компоненти готовності

магістрів ВТНЗ до педагогічної діяльності. Отже, ми вважаємо, що ефективний вплив на формування готовності майбутніх магістрів до педагогічної діяльності у ВТНЗ забезпечують такі педагогічні умови:

підвищення мотивації до професійної діяльності та формування професійних ціннісних орієнтацій (мотиваційний і ціннісно-орієнтаційний компоненти);

застосування інтерактивного підходу до організації процесу підготовки майбутніх викладачів ВТНЗ (комунікативно-інформаційний компонент);

розвиток творчого потенціалу магістрів технічного спрямування (креативний компонент);

підвищення педагогічної компетентності викладачів спеціальних технічних дисциплін (операційно-діяльнісний компонент).

У процесі дослідження висунуто робочу гіпотезу про те, що виокремлені педагогічні умови забезпечать ефективне формування готовності майбутніх магістрів до педагогічної діяльності та сприятимуть оптимізації цього процесу. Розглянемо сутність і зміст педагогічних умов.

Результати наших спостережень дають підстави стверджувати, що готовність майбутніх магістрів ВТНЗ до педагогічної діяльності суттєво залежить від мотиваційної сфери фахівця та ступеня сформованості ціннісних орієнтацій. Ми переконані, що мотивація є передумовою поведінки особистості, яка спонукає, спрямовує й організовує поведінку, а також надає особистісного смислу та значущості майбутній професійній педагогічній діяльності. У разі наявності позитивно спрямованої мотивації професійна діяльність набуває чіткого особистісного змісту, що сприяє перетворенню із зовнішньо сформульованих цілей у внутрішні особистісні потреби. Позитивна мотивація є системою цінностей, які особистість чітко усвідомлює і переводить в особистісні принципи, переконання, установки та зміст майбутньої професійної діяльності. Для реалізації зазначеної педагогічної умови пропонувалося ввести у навчально-виховний процес підготовки магістрів до

педагогічної діяльності цікаві практичні завдання, розв'язання педагогічних задач, моделювання педагогічних ситуацій, змагання тощо.

Вагому роль у становленні професіонала відіграють ціннісні орієнтації. Зазначимо, що у функціональному плані професійні ціннісні орієнтації завжди є значущими, оскільки відображають загальну моральну зорієнтованість поведінки людини. Тобто, вони є регуляторами відносин між особистістю та суспільством і регулятором поведінки особистості як професіонала на робочому місці. Професійні ціннісні орієнтації ми розглядаємо як визначені вияви становлення особистості у світі професії, як систему певних установок, які регулюють поведінку особистості у певному конкретному випадку. Саме професійні ціннісні орієнтації особистості визначають ступінь її включення в суспільство, шляхом визнання професійних суспільно значущих цінностей. Беручи до уваги зазначені аргументи, вважаємо, що професійні ціннісні орієнтації є необхідним чинником для розвитку готовності майбутніх магістрів до педагогічної діяльності, адже вони є обов'язковим елементом структури моральної свідомості та поведінки. У результаті дослідження ми прийшли до розуміння того, що професійні ціннісні орієнтації не виникають раптово, вони формуються поступово, упродовж навчання у ВТНЗ і в процесі безпосередньої професійної діяльності. З позицій професійного розвитку ціннісних орієнтацій ми реалізовували різноманітні просвітницькі заходи. Досить активно використовуватися інформаційно-просвітницькі повідомлення, що супроводжувалися оцінкою та коментарем педагога стосовно того чи іншого переконання, життєвої позиції. Усе це ставало внутрішнім імпульсом оцінки магістрів, спричиняло зміну ціннісної орієнтації особистості, викликало бажання діяти у відповідності з тими переконаннями, які впливають із засвоєних суспільних норм та ідеалів.

Соціально-економічні і політичні перетворення в суспільстві, вступ України в світове освітнє поле суттєво змінили підходи до організації освітніх процесів у системі вищої освіти. Спостерігається стрімкий розвиток комп'ютерних технологій та систем телекомунікацій. Інтерактивне навчання –

це навчання в процесі спілкування, взаємодії студентів один із одним, із засобами учіння, із навчальним середовищем. Воно передбачає навчання в процесі спілкування, комунікації, коли сама навчально-комунікаційна діяльність перетворюється в засіб навчання. Усі ці аргументи є основою для виокремлення другої педагогічної умови. Відзначимо, що її впровадження спрямовано на підвищення комунікативно-інформаційного компоненту готовності магістрів до педагогічної діяльності.

Вважаємо, що впровадження інтерактивно-комп'ютерного підходу у навчально-виховний процес ВТНЗ повинно забезпечувати: високий рівень теоретичних знань на рівні сучасних досягнень науки; уміння використовувати набуті знання в професійній діяльності та повсякденному житті на необхідному для даної спеціальності рівні; конкурентноздатність набутих професійних знань, навичок і вмінь на ринку праці; формування професійної компетентності спеціалістів у певній галузі діяльності; формування творчої особистості спеціаліста зі сформованими особистісно-професійними якостями.

Для практичної реалізації зазначеної педагогічної умови було передбачено розробку та підготовку інформаційної бази (текстів лекцій, комп'ютерного й інформаційного забезпечення), яка забезпечуватиме повну можливість студентів отримувати наукову інформацію на рівні завдань, які стоять перед спеціальністю. Необхідно було розробити систему навчальних вправ (лабораторних, практичних та інших робіт), які нададуть можливість реалізувати отриману теоретичну інформацію на практиці з указаною якістю і на заданому рівні, а також систему критеріїв та їх показників, які дають можливість виміряти й оцінити ступінь досягнення кожним студентом заданої якості та рівня навченості, а також методики їх використання на практиці.

У результаті теоретичного аналізу наукової літератури (В. Андрущенко, Г. Полякова, М. Поташник, В. Радомець, С. Сисоева) ми прийшли до висновку, що стимулювання педагогічної творчості сприяє самовтіленню творчого потенціалу майбутнього викладача. Це і було основним аргументом для виокремлення третьої педагогічної умови, що впливає на креативний

компонент готовності. Вважаємо, що майбутнім магістрам ВТНЗ як педагогам слід закласти певну систему знань із психолого-педагогічних дисциплін задля їхньої самореалізації безпосередньо на викладацькій ниві. Це сприятиме розвитку креативності в особистісній та професійній сфері.

Нам імпонує твердження з цього приводу Є. Ф. Зеєра [3]. Науковець наголошує на тому, що на професійне становлення особистості інженера-педагога впливає розвиток його творчого потенціалу. Недосконалість системи стимулювання творчої роботи педагога, неефективність функціонування, узагальнення, поширення передового педагогічного досвіду і творчих знахідок викладачів-новаторів негативно впливають на самореалізацію майбутнього викладача, який працюватиме у ВТНЗ. Зазначимо, що творчість та прагнення творчого натхнення суттєво впливають на успіхи магістрів у навчанні.

Одним із напрямів реалізації зазначеної педагогічної умови в навчально-виховному процесі ВТНЗ розглядаємо впровадження активних форм і методів навчання, які сприяють досягненню очікуваних результатів. Особливої уваги у цьому аспекті набуває інтегрування нормативних дисциплін. До них ми відносимо: загальну педагогіку (досліджує проблеми системи навчання), загальну психологію (вивчає розвиток психічних процесів), інформатику (розглядає питання обробки інформації), педагогічний менеджмент (оптимальне управління навчальним процесом). Основними шляхами формування творчої особистості майбутнього магістра ВТНЗ розглядаємо ознайомлення із сучасними досягненнями методики викладання предметів фундаментального та гуманітарного циклів, проведення семінарів-тренінгів, створення ситуативних творчих груп з вирішення актуальних проблем методичного забезпечення викладання модульних курсів. Вагомий потенціал у розвитку творчості магістрів несе упровадження інтегрованих форм і методів навчання та цілеспрямована організація педагогічної практики. Саме на практиці магістри можуть переймати досвід кращих педагогів-новаторів із високим рівнем творчого потенціалу.

Майбутній фахівець формується під домінуючим впливом особистості і діяльності викладача, який є основним транслятором освітнього досвіду. Саме тому ми вважаємо, що операційно-діяльнісний компонент готовності майбутніх магістрів до педагогічної діяльності перебуває у прямій залежності від педагогічної компетентності викладацького складу ВТНЗ. Формування високого рівня готовності магістрів до педагогічної діяльності є неможливим без укомплектування ВТНЗ кваліфікованими висококомпетентними викладачами. Це і стало ґрунтовною базою для виокремлення четвертої педагогічної умови. Професіоналізм викладача вищого навчального закладу в його педагогічній діяльності виявляється в умінні бачити та формувати педагогічні завдання на основі аналізу педагогічних ситуацій і знаходити оптимальні способи їхнього вирішення. Отже, ефективність навчально-виховного процесу прямозалежна від професіоналізму дій педагога. У цьому контексті доцільно навести думку В. О. Салова про те, що “викладач вищого навчального закладу є особистістю, яка за змістом професійної діяльності повинна мати сукупність універсальних якостей. Основними з них є здатність бути організатором, оратором, аналітиком, психологом. Від викладача вимагається не лише означені природні здібності, а й величезний розумовий, фізичний, емоційно-вольовий потенціал” [4, с. 6].

Важливим чинником удосконалення педагогічної компетентності викладачів в умовах університету розглядаємо систему підвищення їх кваліфікації, що забезпечується комплексом підсистем: курсове підвищення кваліфікації; методична робота навчального закладу; самостійна робота; самоосвіта. У зв'язку з гуманізацією освіти та впровадженням особистісного підходу до студентів проблеми самореалізації і самовдосконалення викладачів мають особливе значення. Сьогодні в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу курсове підвищення кваліфікації для викладачів технічних університетів існує за всіма спеціалізаціями. Підвищення психолого-педагогічної кваліфікації здійснюється на рівні методичної роботи вищого навчального закладу.

Для реалізації зазначеної педагогічної умови на базі навчально-методичного центру вказаного вище університету було створено психолого-педагогічний семінар “Основи педагогіки і психології вищої школи” (Центр педагогічної майстерності). Отже, підвищення психолого-педагогічної кваліфікації викладачів спеціальних дисциплін розглядаємо безумовно цінною педагогічною умовою, яка суттєво впливає на рівень операційно-діяльнісного компоненту готовності магістрів до майбутньої педагогічної діяльності.

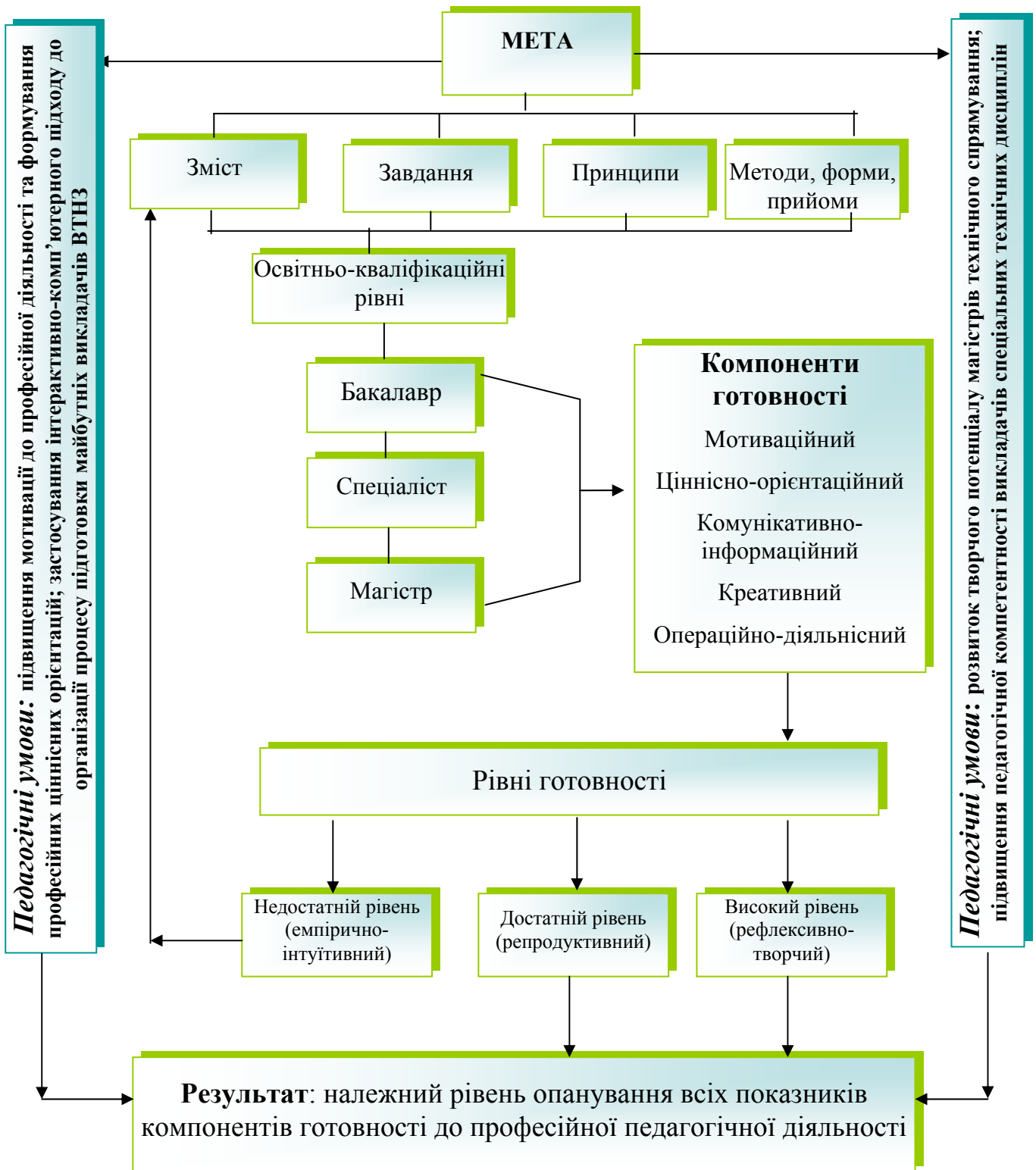
У результаті дослідження ми прийшли до думки, що вдосконалення підготовки майбутніх магістрів технічного спрямування до педагогічної діяльності буде значно ефективнішим на основі використання моделювання. Модель надасть можливість нам зрозуміти, що саме необхідно сформулювати, співставивши з тим, що уже сформовано. На основі моделі можна сформулювати загальний аспект пізнавального процесу, перевести його в теоретичну площину, краще зрозуміти структуру та механізм взаємодії досліджуваної системи, що забезпечить достовірність обробки отриманих результатів.

Розробляючи модель формування готовності майбутніх магістрів до реалізації педагогічної діяльності, ми брали за основу системний підхід, розроблений Ю. К. Бабанским [1]. Відповідно до системного підходу в структуру моделі в обов’язковому порядку повинні входити такі підструктури: концептуальні (принципи); нормативні (мета, зміст, критерії); технологічні (методи і форми).

Отже, під моделлю формування готовності магістрів ВТНЗ до педагогічної діяльності ми розуміємо розгорнуту програму, яка включає шляхи досягнення поставленої мети та має певну структурну організацію.

Основними структурними компонентами розробленої моделі є: мета, принципи, зміст, завдання, методи, форми, етапи підготовки, компоненти і рівні готовності, результат. Забезпечують дієвість моделі педагогічні умови. Усі структурні компоненти моделі спрямовано на формування належного

(достатнього та високого) рівня готовності магістрів ВТНЗ до педагогічної діяльності (див. рисунок).

Модель формування готовності магістрів ВТНЗ до педагогічної діяльності

Отже, мета формує основу, є вихідною умовою для прогнозування можливих результатів та еталоном для контролю й оцінки здобутків, а також

надає можливість їх корегувати. Таким чином, мета розробленої нами моделі – формування належного рівня готовності майбутніх магістрів ВТНЗ до педагогічної діяльності.

Вважаємо, що слід таким чином організувати зміст підготовки магістрів технічного спрямування, щоб знання та вміння були особистісно значущими і враховували нові досягнення у психології та педагогіці щодо організації педагогічної діяльності.

Отже, організація змісту передбачає формування ґрунтовних теоретичних знань і практичних умінь та навичок. Зміст навчання у ВТНЗ підпорядковується загальній меті підготовки майбутніх магістрів. Ефективність змісту підготовки майбутніх магістрів до педагогічної діяльності не буде досягнута без наукової роботи, що передбачає: інтегрування навчально-технічних завдань, написання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, участь у наукових гуртках та товариствах, олімпіадах, залучення провідних учених і науковців до здійснення означеного процесу.

Розглянемо основні *завдання* щодо організації процесу формування готовності магістрів ВТНЗ до педагогічної діяльності: оптимально відбирати необхідну кількість теоретичного матеріалу з дисциплін психолого-педагогічного циклу; добирати найбільш ефективні форми, методи та прийоми, що сприяють розвитку високого рівня готовності магістрів технічного спрямування до педагогічної діяльності; виокремити і ввести педагогічні умови у навчально-виховний процес ВТНЗ, які б сприяли підвищенню рівня готовності майбутніх магістрів до педагогічної діяльності.

У моделі чільне місце посідають *принципи*, що виступають у ролі основоположних, спрямовуючих положень, нормативних вимог до організації та проведення дидактичного процесу. Визначено основні принципи, на які ми зробили акцент при формуванні у майбутніх магістрів готовності до педагогічної діяльності. До них віднесено такі принципи: науковості; активності; систематичності і послідовності; наочності; єдності теоретичної та практичної підготовки. Вважаємо, що всі названі принципи взаємно

проникають і доповнюють один одного, а тому їх повна реалізація сприятиме максимально ефективному процесу формування готовності до педагогічної діяльності у майбутніх магістрів, які здобувають технічний фах.

Методологічно значущою є сучасна парадигма освіти – “навчання впродовж життя”, що порушує нові завдання перед системою професійної освіти та спрямовує їхнє вирішення з акцентом на широкий спектр застосування перспективних *методів, форм і прийомів*. Вважаємо, що гармонійне поєднання в процесі професійної педагогічної підготовки майбутніх магістрів традиційних методів, форм та прийомів навчання з нетрадиційними сприятиме змістовому наповненню всіх компонентів готовності.

Ми повністю погоджуємося з думкою О. І. Гури: “у міру просування особистості професійними шаблями системоутворювальні елементи психолого-педагогічної компетентності за своїм змістом змінюються, що приводить як до її трансформації, так і до її збереження – до ієрархізації та деієрархізації. Складові психолого-педагогічної компетентності викладача набувають різного змісту відповідно до етапів його професійного становлення, що визначаються конкретними умовами професійного буття фахівця” [2, с. 16]. Саме це спонукало нас у модель внести *освітньо-кваліфікаційні рівні*: бакалавр; спеціаліст; магістр. Ми виходили з того, що у ситуації ступеневої побудови навчально-виховного процесу неухильним орієнтиром для підготовки магістрів до викладацької діяльності має стати концепція на випередження. Тобто, ґрунтовну основу слід закладати ще на першому-другому курсах навчання, коли фахівці здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавр. Отже, процес професійної підготовки майбутніх викладачів технічних закладів освіти різного рівня акредитації цілепокладається на посилення взаємодії всіх циклів (блоків) навчального плану з акцентом на психолого-педагогічні чинники, які фокусуються в особистості кожного студента. За такого підходу установка на якісні самоперетворення в професійній підготовці майбутніх магістрів у ВТНЗ логічно моделює аналогічну установку в руслі майбутньої викладацької діяльності. Таким чином, сутнісна орієнтація на високий рівень інженерної

підготовки магістра не лише випереджає, а й прогнозує його якісну підготовку до викладацької роботи.

Результатом моделювання є наближення майбутнього магістра ВТНЗ до здійснення педагогічної діяльності на належному рівні, що передбачає опанування всіх показників компонентів готовності до професійної педагогічної діяльності. Особистий теоретико-практичний потенціал майбутнього викладача повинен включати належний рівень сформованості всіх компонентів готовності до здійснення педагогічної діяльності. Особлива увага приділяється розвитку мотиваційної й інформаційно-комунікативної сфер, досягненню максимального рівня опанування креативного, ціннісно-орієнтаційного та операційно-діяльнісного компонентів.

У результаті дослідження ми прийшли до висновку, що, реалізувавши у навчально-виховному процесі ВТНЗ виокремлені педагогічні умови, можна забезпечити високу результативність процесу формування готовності майбутніх магістрів до педагогічної діяльності у ВТНЗ. Встановлено, що особливого значення набуває розробка і впровадження педагогічної моделі, яка покликана сформувавши у майбутніх магістрів-викладачів позитивне ставлення до педагогічної діяльності, сформувавши у них професійне мислення, високу освіченість, усвідомлення значення загальнолюдських і професійних цінностей. Ми виходили з того, що розроблена модель є конкретною програмою для організації та проведення експериментального етапу дослідження. Вважаємо, що в результаті впровадження розробленої моделі магістр зможе творчо застосовувати здобуті знання під час навчання у ВТНЗ на практиці, нетрадиційно мислити, використовувати у своїй професійній педагогічній діяльності інноваційні технології, самостійно опрацьовувати й аналізувати педагогічні ситуації.

Подальші перспективи наших досліджень буде спрямовано на перевірку ефективності моделі та реалізації педагогічних умов у навчально-виховному процесі ВТНЗ.

Список використаної літератури

1. Бабанский, Ю. К. Научная организация педагогического процесса на основе его интенсификации и оптимизации. – В кн.: Педагогика / под ред. Ю. К. Бабанского. – М. : Педагогика, 1988. – 268 с.

2. Гура, О. І. Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти”/ О. І. Гура. – К., 2008. – 38 с.

3. Зеер, Э. Ф. Профессиональное становление личности инженера-педагога / Э. Ф. Зеер. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1988. – 116 с.

4. Салов В. О. Основи педагогіки вищої школи : навчальний посібник / В. О. Салов. – Дніпропетровськ : Національний гірничий ун-т, 2003. – 183 с.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Романишина Л. М.